

Ali Haydar Emir Alpagut: Hayatı ve Eserleri

Ali Haydar Emir Alpagut: His Life and Works

Mehmet KORKMAZ¹

ÖZ

Bu çalışmanın temel hedefi, Türk deniz harp tarihçiliğinde önemli bir yeri olan yazar Ali Haydar Emir Alpagut'un hayat hikâyesinin ve eserlerinin bir bibliyografyasının ortaya çıkarılmasıdır. Bahriye Mektebi'nde uzun yıllar deniz harp tarihi hocası olarak görev yapan Ali Haydar Emir, Türk deniz harp tarihine ilişkin yazdığı kitap ve makaleleriyle bu sahada önemli referans kaynağı eserler ortaya koymuştur. Onun bilhassa Cumhuriyet'in ilanından sonraki yazılarına bakıldığında aynı zamanda toplumsal ve sosyal meseleler ile edebiyat ve kültür konularında da yazılar kaleme aldığı görülmektedir. Döneminin önemli yazar ve entelektüelleri arasında yer almasına rağmen hayatına dair pek bilgi bulunmadığı gibi bilhassa Türk denizcilik tarihi için ayrı bir yeri olan eserleri günümüz araştırmacıları tarafından ihmal edilmektedir. Ali Haydar Emir'in ailesi, eğitimi, askerî kişiliği ve mesleki faaliyetleri bu çalışmada arşiv belgeleriyle ortaya konulmuştur. Ayrıca Türk denizciliğine ilişkin yazdığı eserlerin analitik tablili yapılmış ve denizcilğe dair bazı görüşleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ali Haydar Emir Alpagut, Türk Deniz Harp Tarihi, Türk Donanması, Bahriye Mektebi, Denizcilik

ABSTRACT

The main objective of this study is to reveal the life story of the writer Ali Haydar Emir Alpagut and his works. He holds an important place in Turkish naval history. Ali Haydar Emir, who has been working as a teacher of naval history for many years in the Turkish Naval Academy (Bahriye Mektebi), has produced important reference works in this field with his books and articles on the history of the Turkish navy. His writings, especially after the proclamation of the Republic, have also been seen on social issues as well as literature and culture. Although he is one of the most important writers and intellectuals of his time, there is not much information available about his works which are of considerable importance to Turkish maritime history, yet are neglected by today's researchers. Ali Haydar Emir's family, education, military personality and professional activities were presented in this study with archival documents. In addition, this paper includes an analytical analysis of his works on Turkish maritime and an explanation of some of his views on maritime history.

Keywords: Ali Haydar Emir Alpagut, Turkish Naval War History, Turkish Navy, Turkish Naval Academy, Marine

¹Dr., İstanbul, Türkiye

ORCID: M.K. 0000-0002-7988-742X

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Mehmet Korkmaz,
Deniz Müzesi Deniz Tarihi Arşivi, Beşiktaş,
İstanbul, Türkiye

E-posta/E-mail: mkorkmaz10@gmail.com

Başvuru/Submitted: 17.03.2019

Revizyon Talebi/Revision Requested:
10.04.2019

Son Revizyon/Last Revision Received:
12.04.2019

Kabul/Accepted: 23.04.2019

Atıf/Citation: Korkmaz, M. (2019). Ali Haydar Emir Alpagut: Hayatı ve eserleri. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies*, 35: 57-77. <https://doi.org/10.26650/YTA2019-583766>

Giriş

Ali Haydar Emir, Bahriye Mektebi'nden mezun olduktan sonra kısa bir süre İdare-i Mahsusa'nın gemilerinde istihdam edildi. Ardından emekli oluncaya değin uzun yıllar görev yapacağı Bahriye Mektebi'ne deniz harp tarihi öğretmeni olarak atandı. Emekli olduktan sonra da bu görevine devam etti. Türk deniz tarihinin bazı safhalarının daha iyi anlaşılmasını sağlayacak çok sayıda kitap ve makale yazdı. Yaşadığı dönemde deniz harp tarihi muallimi ve deniz harp tarihi yazarı olarak tanındı. Döneminin yazar ve entelektüelleri arasında yer aldı. Buna rağmen hayatı ve bilhassa Türk denizcilik tarihi için ayrı önemi bulunan eserleri günümüz okuyucusu ve araştırmacıları tarafından pek bilinmemektedir. Bu makalede onun hayat hikâyesi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Askerî kişiliği, mesleki faaliyetleri, denizciliğe dair görüşleri ve eserleri bu çalışmada tahlil edilmeğe çalışılacaktır.

1. Ailesi, Doğumu ve Eğitimi

Ali Haydar Emir, 18 Ağustos 1302 (30 Ağustos 1886) tarihinde Gelibolu'da İbn-i Kâtib Mahallesi, Çeşme Sokağı, 11 numaralı evde doğdu. Babası Gelibolu adliyesi mübaşirlerinden Mustafa Emir Efendi, annesi ise Fatma hanımdır. Ailesi aslen Bursalı olup, Emir Ali oğulları namıyla maruftur. 18 Temmuz 1909'da evlenen Ali Haydar Emir, soyadı kanununun çıkmasından sonra Alpogut soyadını aldı. Gelibolu'da Nuh Baba Mahalle Mektebi'nde üç sınıflı ibtidai mektebi ile üç sınıflı rüşdiyeden sonra bir sene de Gelibolu İdadi-i Mülkiye Mektebi'nde eğitim aldıktan sonra 1900 senesinde İstanbul'a geldi. Mekteb-i Fünûn-ı Bahriye'ye öğrenci olarak girdi. 1904'te buradan mezun oldu. Ardından 14 Ocak 1905'te girdiği Mekteb-i Harbiye-i Bahriye Sınıfı'ndaki iki yıllık eğitimini tamamladı ve güverte sınıfından mülazım-ı sani (teğmen) rütbesiyle Mart 1907'de mezun oldu. Ayrıca Dârülfünun-ı Osmanî Hukuk Fakültesi'nde eğitim gördü. Tarih kitaplarını okuyacak derecede İngilizce bildiğini kendisi ifade etmektedir. Yurt dışında bir eğitim görmedi.¹

2. Meslek Hayatı

Ali Haydar Emir 14 Mart 1907'de mülazım-ı sani (teğmen), 28 Ağustos 1908'de

1 Zabitan Künye Defteri; 6/997, *Deniz Tarihi Arşivi (DTA)*, *Künye Defterleri Bölümü*; Ali Haydar Emir'in tercüme-i hâl varakası; *DTA, Bahriye Sicill-i Ahval İdaresi (BH.SAİD)* 18934/51. (Tercüme-i Hal Varakasının Sureti İçin Bkz. EK-1-2); *DTA, Bahriye Vekâleti (BV)*. 205/3908; Fahri Çoker, *Deniz Harp Okulumuz*, 7. Baskı, İstanbul, Deniz Basımevi, 2006, s. II-73-74. 1925 yılına ait Bahriye Mektebi Muallimleri Tercüme-i Hâl isimli defterde Ali Haydar Emir'in biyografisine dair yukarıda verilen bilgilerde az da olsa bazı farklılıklar bulunmaktadır. İlgili defterde Ali Haydar Emir'in doğum tarihi 15 Ağustos 1302 (27 Ağustos 1886), doğum yeri ise Gelibolu Yazıcıoğlu mahallesi olarak belirtilmektedir. Bkz. Bahriye Mektebi Muallimleri Tercüme-i Hâl Defteri 4566/27; *DTA*, Mektepler Bölümü.

mülazım-ı evvel (üsteğmen), 11 Mayıs 1915'te yüzbaşı rütbelerine terfi etti. 1907 yılında diğer bahriyeli subaylarla birlikte Gümüş Liyakat Madalyası ile de taltif edildi.²

Heybetnümâ okul gemisine mühendis³ atanarak Osmanlı bahriyesindeki ilk görevine başlayan Ali Haydar Emir, 19 Eylül 1907'de o dönemde yeni mezun bahriyelilere uygulanan görevlendirme gereği ve bir nevi seyir stajı için İdare-i Mahsusa emrine tayin oldu. Burada *Marmara*, *Beşiktaş* ve *Kozlu* adlı vapurlarda yaklaşık 10 ay görev yaptıktan sonra Bahriye Nezareti emrine girdi. *Saadet* vapurunda 1,5 yıl, ardından zırhlı *İclaliye* gemisinde bir yıl çalıştı. Sonra topçu ihtiyat kadrosunda, Mühimmat-ı Harbiye Dairesi Talim ve Tedris Şubesinde ve Birinci Daire Sekizinci Şube'de (Ceride ve mecmua-i bahriye yazımı ve salname-i bahriyenin tertibi ile görevli şubedir) görev yaptı. 25 Mart 1912'de Bahriye Mektebi tarih-i bahrî muallimliğine, 5 Ağustos 1914'te Bahriye Nezareti Birinci Daire Üçüncü Şube'ye (kuyudât-ı bahriye) atandı. 27 Eylül 1914'te umumi kurs talebe kadrosuna, 3 Ekim 1914'te tekrar Birinci Daire Üçüncü Şubeye, 6 Eylül 1915'te Bahriye Mektebi lisan muallimliği görevlerine tayin edildi. 27 Temmuz 1916'da gözlerindeki rahatsızlık sebebiyle emekliye sevk edildi.⁴ Emekli olduktan sonra sivil olarak Bahriye Nezareti Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Üçüncü Şubesinde (Kuyudat-ı Bahriye Şubesi) Osmanlı bahriye harp tarihi yazarı olarak istihdam edildi. İlave memuriyet olarak Bahriye Mektebi'nde bahriye harp tarihi öğretmenliği görevinde bulunması Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın tensibiyle uygun görüldü. Ayrıca Cemal Paşa tarafından kendisine "*Bahriye Vak'anüvisi*" unvanı tevdi edildi. Bir ara aynı mektepte lisan muallimliğinde de bulundu.⁵

21 Haziran 1917'de *Preveze* talim gemisindeki deniz talebesinin icra edilecek umumi imtihanları için malumat-ı askeriye-i bahriye dersi mümeyyizliğine atandı. Hammer tarihini tercüme etmesiyle de bilinen Ata Bey göreve başlayınca kadar 25 Aralık 1918'de fahrî olarak Bahriye Mektebi namzet sınıflarının tarih derslerine de girdi. Ayrıca diğer üç sınıfın derslerine de fahrî olarak girmeyi kabul ederek kendisine 500 kuruş maaş verildi. 1 Eylül 1919'da Bahriye Mektebi'nde tarih-i bahrî muallimliğinde görevlendirildi. Aynı aylarda ikinci kez emekliliğe sevk edildi, fakat Tedrisat Müfettişliği Birinci Şubesinin 25 Eylül 1919 tarihli yazısı ile aylık iki bin kuruş maaşla Bahriye Mektebi güverte sınıfları öğrencilerinin tarih, mühendislerin ise tarih-i bahrî

2 Zabitan Künye Defteri 6/997; DTA, Künye Defterleri Bölümü; DTA, BH.SAİD. 18934/51.

3 O dönemde Bahriye Mektebi; 4 yıl idadi, 2 yıl harbiye ve 2 yıl da deniz eğitim gemisinde geçmek üzere 8 yıl teorik ve pratik eğitim veren bir okuldu. Deniz eğitim gemisindeki iki yıl görev yapan teğmenler için "mühendis" ifadesi kullanılırdı.

4 Zabitan Künye Defteri 6/997; DTA, Künye Defterleri Bölümü; DTA, BH.SAİD. 18934/51. Fahri Çoker, "Ölümünün 30'uncu Yıldönümünde Hocam Ali Haydar Emir (Alpagut)", *Donanma Dergisi*, Ekim 1967, C. 80, S. 459, s. 20-34.

5 Donanma Dairesi'nin 29 Temmuz 1925 tarihli yazısı; DTA, BV. 205/3908.

muallimliğine tayini uygun görüldü.⁶ Bahriye Mektebi'nde görev yaparken öğrencilere ait imtihan notlarını zamanında baş muallime teslim etmemesi ve bazı zamanlar derslerini aksatmasından ötürü hakkında, *vazifesinde lakaydî ve müsamaha gösterdiği* ifadeyle tutanak düzenlendiği görülmektedir.⁷ Emekli olduktan sonra bir ara Kasımpaşa'da bulunan Hadika-i Marifet⁸ ismindeki ibtidai ve rüşdiye dereceli hususi mektepte müdürlük görevinde de bulundu.⁹

Bir süre sonra Bahriye Mektebi'ndeki vazifesine devam etmesi Meclis-i Vükelâ tarafından 24 Ekim 1921'de uygun görüldü. 1 Haziran 1928'de Deniz Lisesi'ndeki öğretmenlik görevi uhdesinde kalmak üzere Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi'nde¹⁰ deniz harp tarihi uzmanlığına tayin edildi. Bu dairenin Ankara'da ve İstanbul'da olmak üzere muvazzaf ve emekli askerlerden teşekkül eden iki ayrı çalışma grubu mevcuttu. Ali Haydar Emir, Salih Efendi ile birlikte İstanbul'daki tarih-i harp şubesinde görevlendirildi. Kasımpaşa'da bulunan Bahriye Mahzen-i Evrakına yakınlığı dolayısıyla Mülga Bahriye Kumandanlığı Adli Müşavirlik Odası kendilerine tahsis edilmişti.¹¹

Vefatından önceki son senelerinde Bahriye Mektebi'nde deniz harp tarihi öğretmeniği yapmaya devam eden Ali Haydar Emir, muvazzaf olarak atandığı 1912 yılından yüzbaşı rütbesinden emekli olduğu 1916 yılına ve emekli olduktan sonra da sivil olarak, vefat edene kadar Bahriye Mektebi'nde yaklaşık 25 yıl süre ile görev yaptı.

Gözlerinde oluşan rahatsızlıkla ilgili tam bir malumat elde edilememekle birlikte bu hastalığı zamanla ilerledi. Geçirdiği ameliyattan sonra ise çevresini görmekten tamamen mahrum kaldı. 1925 yılında her iki gözü de görmemekle birlikte kendisine refakat eden bir yüzbaşı ve bilhassa da eşinin yardımıyla Bahriye Mektebi'ndeki derslere girmeye devam etti. Araştırma yapmayı ve yazmayı hiç aksatmadı. 1925 senesinde Maarif Vekâleti yüksek, orta ve ilk mekteplerdeki öğretmenlere verilecek *Fazilet Mükâfatı* için

6 Zabitan Künye Defteri 6/997: DTA, Künye Defterleri Bölümü.

7 Bahriye Nezaretî 2. Daire 3. Şubenin 10 Mart 1918 tarihli müzekkeresi; DTA, BN. 357/12869.

8 Hadika-i Marifet Mektebi, 25 Eylül 1893'te Kasımpaşa'da Sirkeci Muslihiddin Mahallesi'nde Zincirlikuyu Caddesi'nde açılmıştı. Kurucusu ve ilk müdürü Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye başkâtiplerinden Süleyman Kazım'dır. Mektep 1894-1898 yıllarında ibtidai ve rüşdiye derecesinde erkek öğrencilere eğitim vermiştir. 1899 yılından itibaren kız öğrenciler de mektebe kabul edilmiştir. İbtidai ve rüşdiye derecesinde verilen eğitim süresinin 6 yıl olduğu bu mektepteki ders programı ve öğretmen kadrosuna ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Nuri Güçtekin, *İstanbul'daki Müslim Özel Mektepleri (1873-1922)*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2013, s. 172-175.

9 Bahriye Mektebi Muallimleri Tercüme-i Hâl Defteri 4566/27; DTA, Mektepler Bölümü.

10 Günümüzde ATASE Başkanlığı olarak bilenen Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı'nın o dönemdeki ismi Harp Tarihi Dairesi idi.

11 Deniz Harbiye Mektebi Memurluğuna. 19 Haziran 1928; DTA, Deniz Müsteşarlığı (DZM). 123/2911.

Bahriye Vekâleti'nden de bir isim talep edildiğinde Ali Haydar Emir'in ismi bildirildi. Bu tercihte onun iyi ahlak ve faziletiyle, mesleğine karşı olan aşk ve muhabbeti, vazifesindeki liyakat ve gayreti etkili oldu.¹²

3. Vefatı

2 Ekim 1937'de sabaha karşı Heybeliada'daki evinde vefat eden Alpagut, aynı gün Heybeliada Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra buradaki aile kabristanına defnedildi. Cenazesine Deniz Harp Akademisi, Deniz Harp Lisesi ve Deniz Gedikli Erbaş Okulu'ndan talebeleri ile birçok yüksek rütbeli subay katıldı. Cenaze merasimine Bahriye Bاندosu ve bir bahriye bölüğü de iştirak etti. Ertesi gün *Cumhuriyet* gazetesinde Ali Haydar Emir için “Vefatını teessürle haber verdiğimiz kıymetli mütefekkirlerimizden, edib ve müverrih” ifadesi kullanılırken aynı günkü *Akşam* gazetesinde “Müverrih Ali Haydar'ın vefat ettiği” haberi okuyucularla paylaşılmıştı.¹³ Ali Haydar Emir'in sarkon denilen hastalık sebebiyle vefat ettiği bilgisi de mevcuttur.¹⁴

Bahriyenin yayın organı *Deniz Mecmuası*'nın 1 Nisan 1938 tarih ve 348 sayılı nüshasında “Merhum Deniz Tarihi Mütéhassısı Ali Haydar Alpagut'un Kısa Hâl Tercümesi” başlıklı isimsiz bir yazıda onun denizcilik irfanı alanında tuttuğu meşalelerle kendisini ve muhitini nurlandıran bir şahıs olduğu beyan edilerek yazının devamında şu ifadelere yer verilmişti:

“Tarihle uğraşmaya başladığı andan beri, tarih cereyanlarının eski yollarda gidişini beğenmez ve tenkit ederdi. Dünyanın başından sonuna kadar tarih olan Türk'ü araştırmak için tutulan metotların yanlışlığını çok iyi görmüş ve anlamıştı. Onun bu sezişini Cemal Paşa 1916 senesinde takdir ettiği vakit de Ali Haydar, çalışmaya susamış âteşin bir gençti. Türkün tarihteki mevkiini bulup gösterebilmek için girdiği engin saha içerisinde gözlerinin gittikçe sönen ışığına rağmen çalıştı. Yapılan ameliyattan sonra muhitini görebilmekten mahrum olduğu halde çalışmaktan yılmadı, bundan sonra yıpratıcı bir mesai ile tarihi araştırmalarına okumakla değil, dinlemekle devam etti. Deniz tarihi Haydar'ın bu ince araştırmaları ile zenginleşti. Bu tetkiklerle tarih, denizin sınırsız hudutları içerisinde Türkün nasıl bir haşmetle dolaştığını anlatacak yeni çıgırlarla aydınlandı. Bu kadar varlıklarla bezenen bir vücudun yokluğu yalnız deniz irfan ocağı için değil bütün Türk âlemi için de güç telâfi edilebilen zararlardandır. 2 Ekim 1937'de aramızdan ebediyete ayrıldı. Tanrı ruhuna tükenmez rahatlık ihsan buyursun.”

Emekli bir deniz subayı ve deniz harp tarihçisi olan Fahri Çoker *Donanma Dergisi*'nin Ekim 1967 tarih ve 459 sayılı nüshasında “Ölümünün 30'uncu

12 Donanma Dairesi'nin 29 Temmuz 1925 tarihli yazısı; *DTA, BV* 205/3908.

13 “Müverrih Ali Haydar Emir”, *Akşam Gazetesi*, 3 Teşrinievvel 1937, s. 2. “İki Edib Askerin Cenazeleri”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 3 Birinciteşrin 1937, s. 1, 6.

14 Ali Haydar Alpagut, *Asker Dönerken*, Hazırlayan: Tahir Tunay, İstanbul, Sebat Yayinevi, 1939, s. 7.

Yıldönümünde Hocam Ali Haydar Emir (Alpagut)” başlığıyla yayımladığı yazıda hocasıyla ilgili anılarına yer vererek şu ifadeleri kullanmıştı:

“1929 yılının sıcak bir yaz günü. Bir yıl önce Bahriye Mektebi’nden Deniz Lisesi haline gelen okulda ders yılı başlıyor. Her şey olağan gitmekte, tâ ki günlük programdaki tarih dersine kadar. Aradan geçen yıllara rağmen o günü hiç unutmam. Bütün sınıf ders zili çalar çalmaz yerlerimize oturmuştuk. Herkes dikkat kesilmişti. O zamana kadar böyle bir duruma ancak devlet büyüklerinin veya komutanların denetlemelerinde rastlamıştık. Birden sınıf birincimiz Vedat İdris Dora’nın dikkat komutuyla ayağa kalktık. Dershanede çıt yok. Bir erin yardımıyla hocamız Ali Haydar Emir içeri giriyor. Üzerinde siyah bir elbise ve gözlerinde simsiyah camlı gözlük var. Eliyle oturmanızı işaret ediyor. Çantasından özel defterini çıkararak masanın üzerine koyuyor ve oturuyor. Sanki hepimizi dikkatle süzen bir hali var. Görmediğini düşünmek bile mümkün değil. Tek bir sesle dersine başlıyor, fakat bu ses bazen şahlanmakta, hele takririnde “Türk” ve “Atatürk” geçince. Zaferler, onun sesinde sanki daha heybetli.

Ders saatinin sona erdiğini ilan eden zil sesi, bizi daldığımız tatlı rüyadan uyandırıyor. Hocamız geldiği gibi aynı hürmet hâlesi içinde sınıfı terk ediyor. O anda, kaderin bu acı cilvesi içimi burkuyor, fakat dünyayı karanlıklar içinden seyreden hocama acıyamıyorum, çünkü o kadar kudretli ve çevresine hâkim bir hâli var. Bu belki de 22 yıldır aynı karanlık dünya içinde bulunmasından. Ancak, bu sadece dış görünüşü, gerçekte her şeyi ile bu eksikliğini tamamlamış da öteye geçmiş bile. Okuyor, yazıyor, anlatıyor ve daha önemlisi gören pek çok insanı kışkırtacak mükemmellikte eserler veriyor. Hocam, derin tarih bilgisinin yanında yurduna içten bağlı ve milletin büyük kabiliyetine inanmış gerçek bir vatanperverdi. Derslerinde daima öğrencilerine bunu telkin etmiş, barışta ve savaşta milletin yüceliklerini belirtmekten özel bir zevk duymuştur. Atatürk hayranlığı bu hissinin bir sembolüydü. Hocam tam bir bahriyeli idi. Bütün ömrünce deniz kuvvetlerinin önemini, yurt savunmasındaki vazgeçilmez yerini yılmadan ve yorulmadan en veciz bir şekilde anlatmak için çaba göstermişti. Ne yazık ki, onu yıllardır içini kemiren bir hastalığın zebunu olarak çok genç yaşında kaybettik.”

4. Ali Haydar Emir’in Yazı Hayatı

Ali Haydar Emir, yazma serüvenine daha öğrenci iken Bahriye Mektebi’nde edebiyat ve tarih alanında başladı. Küçük hikayeler ve manzum piyesler de kaleme aldı. Sonraki yıllarda bir deniz harp tarihi yazarı olarak temayüz edecek olan Ali Haydar Emir, dergilerde ve günlük gazetelerde ilmi, sosyal ve gündelik konulardaki yazılarıyla da okuyucu karşısına çıktı. Hikâye ve şiirlerinin de mevcut olması Ali Haydar Emir’in deniz tarihçiliğinin yanında edebiyatçı kimliğine de sahip olduğunu göstermektedir.¹⁵ II. Meşrutiyet’in ilanından sonraki yıllarda Ali Haydar Emir’in *Servet-i Fünûn*, *Maarif-i Umumiye*, *Tanin*, *Akvam*, *Vakit*, *Son Saat* gibi mecmua ve gazetelerde yazıları görülmektedir.¹⁶

15 Şiir ve hikayelerinden bazıları için bkz. Ali Haydar Alpagut, *Asker Dönerken*, s. 84-188.

16 Ali Haydar Alpagut, *Asker Dönerken*, s. 5.

Dönemin önde gelen yazar ve edebiyatçılarıyla zaman zaman bir araya gelmesi, Güzel Sanatlar Birliği Edebiyat Şubesi'nin 1928 yılı Temmuz ayı toplantısında dönemin edebiyatçı ve yazarlarıyla bir arada bulunması¹⁷ Ali Haydar Emir'in sadece deniz harp tarihi yazarlığıyla sınırlandırılmayacak bir yazar olduğunu göstermektedir. Tespit edilebilen bazı yazılarında güncel konuların yanı sıra edebi ve kültürel nitelikli, bilhassa da dil ve edebiyat meselelerine ilişkin yazılar kaleme alması bunu ispat etmektedir.

Diğer taraftan dönemin önde gelen edebiyatçılarından Hüseyin Rahmi (Gürpınar), 1916 yılında Ali Haydar Emir hakkında sitayişkâr cümlelerle kaleme aldığı bir yazısında onu edebiyat camiasına tanıttığı görülmektedir.¹⁸ Yahya Kemal ile tanışık olup onunla sohbeti bulunduğu¹⁹ ve döneminin önde gelen yazarlarından Ahmet Rasim'in *Osmanlı Tarihi* adlı eserini eleştirdiği için gazetede ki köşelerinden birbirlerine cevap niteliğindeki polemiklere de rastlanmaktadır.²⁰

4.1. Deniz Harp Tarihi Yazarlığı

Ali Haydar Emir, 1911–1912 ve 1914–1915'te Bahriye Nezareti I. Daire VIII. Şube'de görev yaptı. Bu şube ceride ve bahriye mecmuasının yazımı ve bahriye salnamesinin tertibinden sorumluydu. Bir ara Kuyudât-ı Bahriye Şubesi'nde görev yapan Ali Haydar Emir, o sırada Osmanlı deniz harp tarihine dair eserler yazdı. Bahriye Mektebi'ne atandığı dönemde kendisinin deniz harp tarihi yazımı için haftanın en az üç günü Birinci Daire Üçüncü Şube'de çalışma yapmasına ilişkin nezaret emri yayımlandı. Daha sonra bu şubeye ataması yapıldıysa da 1915'te tekrar Bahriye Mektebi'ne lisan muallimi olarak tayin edildi. Başlamış olduğu çalışmanın yarım kalmaması için haftanın üç günü Bahriye Nezareti'ne gelerek çalışmalarına devam etmesi ve okuldaki ders programının buna göre düzenlenmesine ilişkin emir çıktı.²¹

1916-1917'de bahriye harp tarihi yazarlığında ve 1928-1929'da Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Encümeni'nde deniz harp tarihi uzmanlığı görevlerinde

17 *Bir Fotoğrafın Aynasında İstanbul'un Meşhur Edebiyatçıları*, Hazırlayan: Yusuf Çağlar, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2009, s. 17. Eserde Ali Haydar Emir'in yazar ve edebiyatçılarla toplu halde çekilmiş fotoğrafları mevcuttur. Bkz. s. 17, 26, 143. Bu eserde yer alan toplu fotoğraf için bkz. EK-3.

18 Ali Haydar Alpagut, *Asker Dönerken*, s. 6, 9. Ali Haydar Emir ile Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın ikamet ettikleri Heybeliada'da birbirleriyle komşu oldukları anlaşılmaktadır. Refik Ahmet Sevengil, *Hüseyin Rahmi Gürpınar: Hayatı, Hâtıraları, Eserleri, Münakaşaları, Mektupları*, İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1944, s. 9.

19 Hilmi Yücebaşı, *Bütün Cepheleriyle Yahya Kemal: Hayatı, Hatıraları, Şiirleri*, İstanbul, 4. Baskı, Hamle Matbaası, 1962, s. 126.

20 Muzaffer Gökman, *İstanbul'u Yaşayan ve Yaşatan Adam: Ahmet Rasim*, C. 2, İstanbul, Çelik Gülersoy Vakfı Yayınları, 1989, s. 854.

21 Bahriye Nezareti'nin 11 Mayıs 1914 tarihli tezkeresi; *DTA, MBN*. 770/169; Bahriye Nezareti İkinci Daire Üçüncü Şubenin 6 ve 14 Eylül 1915 tarihli yazıları; *DTA, MBN*. 528/373-374.

bulundu. Sonraki yıllarda Deniz Harp Akademisi ve Deniz Mektebi'nde öğretmenlik görevinin yanı sıra bahriye tarihi yazımı hususunda nezaretin emriyle çeşitli çalışmalar yaptı. Araştırmalarında Kasımpaşa'da Tersane bünyesinde bulunan Bahriye Mahzen-i evrakından²² faydalandı. Bahriye tarihi yazarı Ali Rıza Seyfi²³ ile birlikte hem incelemelerde bulunmak hem de bahriye mahzen-i evrakının tasnifi için 1914'te Bahriye Nezareti'nde kendilerine bir oda tahsis edildi.²⁴ Ali Haydar Emir, ayrıca Babiâli'de bulunan Osmanlı Arşivi'ndeki defter ve belgeler üzerinde de araştırma yaparak deniz tarihi yazımı için birincil kaynaklara dayalı çalışmalar yaptı.²⁵

4.1.1. Kitapları

Ali Haydar Emir'in basılı eserleri, baskı tarihi sırasına göre şöyledir:

1. *Sultan Selim-i Salis* (Dersaadet 1325, 65 sayfa). Tarihi piyes türü bir eserdir.
2. *Nereye* (Matbaa-i Jirayir Keteon, Dersaadet 1327, 109 sayfa). Tarihi piyes türü bir eser olup jurnal ve hafîye meselesine temas etmektedir.²⁶
3. *Mücmel Tarih-i Osmanî* (Nâşiri: El-Hac Mehmed Mesud, Bahriye Matbaası, İstanbul, 1328, 114 sayfa). Eser, Rüşdiye derecesindeki kız ve erkek mekteplerinde okutulmak üzere tertip edilmiştir. Eserde, kronolojik sırayla Osmanlı tarihinin önemli sayfaları soru-cevap şeklinde açıklanmıştır.
4. *Tarih-i Bahrî Sahîfeleri* (Bahriye Matbaası, İstanbul, 1332, 356 sayfa). Eser, Ali Haydar Emir'in *Risale-i Mevkute-i Bahriye* ve *Mecmua-i Seneviye-i Bahriye*

22 Osmanlı Devleti bahriyesine ilişkin arşiv malzemesi günümüzde iki ayrı kurumda muhafaza edilmektedir. 1867 yılı öncesi yani Bahriye Nezareti'nin teşkilinden önceki bahriye defter ve belge fonları Başbakanlık Osmanlı Arşivi koleksiyonları arasında yer almaktadır. 1867'den Cumhuriyet'in ilanına kadar olan süreçte teşekkül eden bahriye arşiv malzemesi ise Deniz Kuvvetleri Komutanlığına bağlı İstanbul Deniz Müzesi bünyesindeki Arşiv Şube Müdürlüğü'nde muhafaza edilmektedir. Söz konusu arşivde 1867 öncesi Osmanlı bahriyesine dair sayıları fazla olmasa da defter ve belge koleksiyonu mevcuttur. Bahriye Arşivi'nin tarihi gelişimiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Korkmaz, "Yakınçağ Tarih Araştırmalarında Deniz Tarihi (Bahriye) Arşivi'nin Önemi", 2. *Uluslararası Osmanlı Coğrafyası Arşiv Kongresi, 20-24 Kasım, İstanbul 2017*. (Yayın aşamasında olan bildiri metni).

23 Ali Rıza Seyfi'nin hayatı ve eserlerine ilişkin bkz. Osman Yıldız, "Ali Rıza Seyfioğlu", *TÜBAR*, XII, 2002 Güz, s. 89-109.

24 Bahriye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyetinin 6 Haziran 1914 tarihli yazısı; *DTA, BN. 196/4813*.

25 *DTA, BV 205/3908*. Donanma Dairesi'nin 29 Temmuz 1925 tarihli yazısı

26 Nereye adlı tarihi piyes türü bu eserin edebî açıdan yapılan bir değerlendirmesi için bkz. Alemdar Yalçın, *II. Meşrutiyet'te Tiyatro Edebiyatı Tarihi*, Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları, 1985, s. 77-79, 85, 284.

mecmularında muhtelif tarihlerde yayımladığı dokuz makaleden ibarettir.²⁷

5. *1327-1328 Türkiye - İtalya Harbi Tarih-i Bahrîsi* (Bahriye Matbaası, İstanbul 1339, 297 sayfa). Eser, resmi vesikalara istinaden yazılmış olup, kendi alanında önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Müellifin diğer bazı eser ve makalelerinde olduğu üzere bu eserde kullanılan belgelerin referans numaralarının bulunmaması büyük bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

6. *20 Kanun-ı sâni 1918 İmroz Baskını*, (Askerî Akademiler Kumandanlığı Matbaası, 1927, 20 sayfa).

7. *Cezayir Hakkındaki Neşriyata Umumi Bir Cevap* (Deniz Mecmuası'nın 317 numaralı tarih kısmı ilavesi, Deniz Matbaası, İstanbul 1930, 91 sayfa)

8. *Kılıç Ali ve Lepanto*, (Deniz Mecmuası'nın 321 numaralı tarih kısmı ilavesi, Deniz Matbaası, İstanbul 1931. 51 sayfa).

9. *1866-1869 Girit İhtilali Gamsız Hasan Bey Erkadi'yi Nasıl Batırdı?*, (Deniz Mecmuası'nın 322 numaralı tarih kısmı ilavesi, Deniz Matbaası, İstanbul 1931. 78 sayfa).

10. *Balkan Harbinde Türk Filosu* (Deniz Harp Akademisi Neşriyatından Sayı 11, Deniz Matbaası, İstanbul, 1932, 480 sayfa). Eser, Mülga Bahriye Nezareti arşivinden ve bir kısım hatırat türü eserlerden istifade edilerek hazırlanmıştır. Bu konuda yapılan ilk detaylı inceleme olmakla birlikte arşiv vesikalarının numaralarının verilmemiş olması önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Eserde 18 harita ve 14 resim mevcuttur.

Cumhuriyet döneminin önemli deniz harp tarihçilerinden emekli Tümamiral Afif Büyüktuğrul, bu kitabın politik amaçlara hizmet etmek, yani Rauf Orbay aleyhine

27 Kitapta yer alan makalelerin başlıkları sırasıyla şöyledir: 1. “Muzafferiyet-i Ebediye. Emden Kruvazörü'nün Akıbeti” 2. “Osmanlı Bahriyesi 10 Temmuz 1324'ten 10 Temmuz 1330'a Kadar”. Makale Bahriye Nezareti'nin 1908-1914 yılları teşkilatı arşiv belgeleriyle ortaya koymaya çalıştığından bu döneme ilişkin en önemli kaynaklardan biridir. 3. “Akdeniz Boğazı Muharebeleri”. Yazar makaleyi yazarken yabancı dillerde yayımlanmış çeşitli kitaplardan yararlanmış, bunları birbiriyle ve aynı zamanda Osmanlı resmi vesikaları ile karşılaştırmıştır. 4. “Koronel Muharebe-i Bahriyesi” 5. “Kunfude Musademe-i Bahriyesi”, Bu makalede 1911-1912 Trablusgarp Harbi sırasında Osmanlı-İtalyan çekişmesinin yaşandığı Trablusgarp, Bingazi ve Derne'nin haricinde Kızıldeniz'deki Bahr-i Ahmer filosuna taarruz eden İtalyan donanmasının verdiği zayıt etrafıca anlatılmaktadır. 6. “Türk Tahtelbahirciliği” 7. “Kırım Harbi'nin Safahat-ı Bahriyesine Ait Vesâik”, Bu makalede, Kırım Harbi arşiv vesikaları üzerinden yazılmıştır. 8. “Navarin”, Bu makale Türk vesikalarından ziyade yabancı vesikalara istinat etmektedir. 9. “Şehit Avnullah(lar)”. Bu makalede, ilki Navarin'de, ikincisi Sinop'ta ve üçüncüsü ise Beyrut'ta düşman donanmaları tarafından batırılan Avnullah adı verilen üç ayrı geminin hikâyeleri konu edilmiştir.

kamuoyu oluşturulmak üzere yazdırıldığını beyan etmektedir.²⁸ Ali Haydar Emir'in bu eserinin Hamidiye kruvazörünün akın hareketinin anlatıldığı bölümlerde Afif Büyüktuğrul'un tespitini doğrulayacak çok sayıda değerlendirme yapıldığı görülmektedir.

11. *Piri Reis, Kitab-ı Bahriye*, Faksimile Neşri, Fevzi Kurdoğlu ile birlikte (1935).

12. *Deniz'de Türkiye*, (Deniz Harp Akademisi Neşriyatı Sayı 24, c. 1., İstanbul 1937, 628 sayfa). Ali Haydar Emir'in bu eseri Türk denizciliğini Osmanlı yükselme dönemine kadar ele aldığı ve devamında yazacağı ciltlerde de bunu devam ettireceği ancak buna ömrünün vefa etmediği anlaşılmaktadır. Önsözden anlaşıldığına göre bu eser, 29 Ekim 1936'da tamamlanmıştır.

Eserin "Atatürk ve Türk Denizordusu" başlıklı önsözünde Ali Haydar Emir'in Cumhuriyet dönemi donanmasına dair değerlendirmesi dikkat çekmektedir. Emir, Atatürk'ün ziyaret ettiği gemiler arasında bulunan Hamidiye Kruvazörü'nün hatıra defterine 20 Eylül 1924'te, Adatepe gemisinin hatıra defterine ise 27 Temmuz 1934 yazdığı yazılardan pasajlar paylaşmış ve Cumhuriyet döneminde donanmanın atılımlar yapacağı yorumunda bulunmuştur.

13. *Türklerin Deniz Harp Sanatına Hizmetleri* c. I-II, (Türk Tarihinin Ana Hatları Eserinin Müsveddeleri), Fevzi Kurdoğlu ile birlikte. (Başvekalet Müdevvenat Matbaası, Ankara 1939). Eserle ilgili *Deniz Mecmuası*'nda çıkan tanıtım yazısında; "Eserin Türk devletinin teessüsünden Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna kadar olan ilk kısmı, şimdiye kadar yayımlanan deniz tarihlerimizin hiçbirisinde tetkik edilmemiş olduğu için bilhassa mühimdir. Osmanlı Devleti'ne ait olaylar da sivil tarihçilerin hikâye edasından kurtarılarak bir asker gözü ile incelenmiş ve sıralanmıştır. Bütün deniz subaylarının bu kitabı görmesi, okuması ve alması ehemmiyetle tavsiyeye şayandır." ifadesi kullanılmıştır.²⁹

14. *Asker Dönerken* (Hazırlayan: Tahir Tüney, Sebat Yayınevi, İstanbul, 1939, 188 sayfa). Eser, Ali Haydar Alpagut'un seçme makale, hikâye ve şiirlerinin bir araya toplandığı bir çalışmadır.

28 Bu kitabın yazıldığı yıllarda yurt dışında bulunan Rauf Orbay'ın yurda döndükten sonra kitabı alıp dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'a götürdüğü ve "Ben bu kitapta yazılanlar gibi bir adam mıyım?" diye sitem ettiği bilgisini veren Afif Büyüktuğrul, bunun üzerine emekli Albay Mithat Işın'a Balkan Harbi'nin deniz cephesinin bu sefer de yine politik amaçlarla yazdırıldığını beyan etmektedir. "Ali Haydar Emir, hangi olayda Rauf Orbay'ı şeytan olarak göstermişse, Mithat Işın da tam tersi melek olarak göstermişti" yorumu da A. Büyüktuğrul tarafından yapılmaktadır. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, C. 4, 1974, İstanbul, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, Deniz Basımevi, s. 118. Afif Büyüktuğrul bu konuya değindiği diğer bir yazısı için bkz. Afif Büyüktuğrul, "Balkan Savaşı Deniz Harekâtı Üzerine Gerçekler (1912-1913)", *Belleten*, XLIV, Ekim 1980, Sayı: 176, s. 718.

29 *Deniz Mecmuası*, 1937, C. 49, s. 344.

15. *Marmara'da Türkler* (Genelkurmay Başkanlığı IX. Şube Yayınları, Deniz Matbaası, İstanbul, 1941, 157 sayfa).

Adı geçen eserlerden son üçü Ali Haydar Emir'in vefatından sonra yayımlanmış olup bunlara ilave olarak; *Dalgıçlar*, *Mahrem Mektup* adlı iki piyesi olduğu ve *Mefkure*, *Kızılma*, *Acun Deniz Savaşları* adlı basılmamış eserleri bulunduğu anlaşılmaktadır.³⁰ Bu kitaplarının haricinde Saffeti Ziya ile birlikte kaleme aldıkları anlaşılan *Sevda-yı Girizan - Bir Melek Değil* (İstanbul, Matbaa-i Orhaniye, tarih yok, 16 sayfa) adlı bir hikaye kitabı mevcuttur.³¹

4.1.2. Makale ve Yazıları

Ali Haydar Emir'in deniz tarihine ilişkin makaleleri bahriyenin resmi yayın organı olan *Donanma Mecmuası*,³² *Risale-i Mevkute-i Bahriye*,³³ *Mecmua-i Seneviye-i*

30 Ali Haydar Emir, *Asker Dönerken*, s. 8.

31 M. Seyfeddin Özege, *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*, C. 4, (Hazırlayan: Ahmet Eryüksel), İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1991, s. 1394. (fotokopi nüshadır).

32 Ali Haydar Emir'in *Donanma Mecmuası*'nda yer alan yazılarının analitik indeksi için bkz. Zehra Çakmaktepe, *Donanma Mecmuası (İnceleme, Tahlilî Fihrist ve Seçme Metinler)*, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2002, s. 43-44, 218, 306.

33 *Risale-i Mevkute-i Bahriye*'de yer alan yazıları: Koronel Muharebe-i Bahriyesi ve İngiltere'yi İstila Planları, (Teşrin-i sani 1330, 1. Cilt, 1. Sayı, s. 1-11), Kurfuda Muharebe-i Bahriyesinin Üçüncü Yılı, (Kanun-ı evvel 1330, 1. Cilt, 2. Sayı, s. 49-60), Akdeniz Boğazı Muharebeleri, -1- (Haziran 1331, 1. Cilt, 8. Sayı, s. 336-352), Akdeniz Boğazı Muharebeleri -2- (Ağustos 1331, 1. Cilt, 10. Sayı, s. 433-448), Akdeniz Boğazı Muharebeleri -3- (Teşrin-i evvel 1331, 1. Cilt, 12. Sayı, s. 529-544), Akdeniz Boğazı Muharebeleri -4- (Kanun-ı evvel 1331, 2. Cilt, 2. Sayı, s. 49-64), Akdeniz Boğazı Muharebeleri -5- (Şubat 1331, 2. Cilt, 4. Sayı, s. 145-160), Şehit (Avnüllah) lar, (Mart 1331, 1. Cilt, 5. Sayı, s. 193-210), Muzaffereyyet-i Ebediyye, (Nisan 1331, 1. Cilt, 6. Sayı, s. 241-254), Preveze Muharebesi, -1- (Teşrin-i evvel 1333, 3. Cilt, 12. Sayı, s. 529-550), Cezayirli Gazi Hasan Paşa (Nisan 1334, 4. Cilt, 6. Sayı, s. 242-248), Preveze Muharebeleri, -2- (Mayıs 1334, 4. Cilt, 7. Sayı, s. 289-310), Preveze Muharebeleri, -3- (Haziran 1334, 4. Cilt, 8. Sayı, s. 336-349), Kırım Harbi'nin Bahri Safhalarına Mütteallik Resmi Vesikalar, (1) (Eylül 1334, 4. Cilt, 11. Sayı, s. 481-502), Kırım Harbi'nin Bahri Safhalarına Mütteallik Resmi Vesikalar, (2) (Teşrin-i evvel 1334, 4. Cilt, 12. Sayı, s. 530-545), Gazi Hasan Paşa, (Teşrin-i sani 1334, 5. Cilt, 1. Sayı, s. 577-592), Cezayirli İzmir'de (Kanun-ı evvel 1334, 5. Cilt, 2. Sayı, s. 654-661), Türkiye ve Donanma, (Mart 1336, 7. Cilt, 5. Sayı, s. 1329-1331), Genç Donanma, (Kanun-ı sani 1340, 7. Cilt, 1. Sayı, s. 1665-1668), Çanakkale Zaferinde Türk Bahriyesi, (Nisan 1340, 8. Cilt, 2. Sayı, s. 1713-1753), 1821-1827 Yunanistan İhtilali ve Navarin Baskını (Teşrin-i sani 1927, 10. Cilt, 3. Sayı, s. 455-539). Hüseyin Yıldırım, *Risâle-i Mevkute-i Bahriye, Deniz Mecmuası, Donanma Dergisi, Deniz Kuvvetleri Dergisi Makaleler Listesi*, Ankara, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, 1994, s. 27, 31, 33, 41-44, 49-52, 61.

Bahriye,³⁴ *Deniz Mecmuası*,³⁵ ve *Şehbal*³⁶ gibi dergilerde yayınlanmıştır. Deniz tarihiyle ilgili buralarda yazdığı bilimsel ve teknik konulu makaleler hacimli birer kitap teşkil edecek derecededir. Güncel ve tarihi meselelere dair dönemin önde gelen diğer mecmua ve gazetelerinde yazılar da kaleme almıştır. *Servet-i Fünûn*, *Maarif-i Umumiye*, *Akvam*, *Vakit*³⁷ ve *Son Saat* gibi mecmua ve gazetelerde başta gündemle ilgili olmak üzere tarih ve edebiyat alanında yazılar yazmıştır.

Diğer dergi ve gazetelerde tespit edilebilen yazılarından bazıları ise şunlardır: 10 Temmuz 1330 (*İctihad*, 19 Kanunuevvel 1329, IV. cilt, 85. sayı, s. 1887-1889), Din Ne Büyük Kuvvettir! (*Sebilü'r-Reşad [Sırat-ı Müstakim]*, 14 Şubat 1340, XXIII. cilt, 588. sayı, s. 255), Kıymetli İktibaslar: Türk Milleti ve Hadise-i Kerbela, (*İctihad*, 01 Kanun-ı sani 1926, cilt, 195. sayı, s. 3834-3836), Tarih Boyunca Cezayir, (*Tarih Coğrafya Dünyası*, Yıl: 1959, II. cilt, 8. sayı, s. 114-119), Tarih Boyunca Cezayir, (*Tarih Coğrafya Dünyası*, Yıl: 1959, , II. cilt, 11. sayı, 332-s. 335).

Ali Haydar Emir'in ulaşılan bu yazı ve makalelerinin haricinde de çok sayıda yazısı olduğu, fakat bunların farklı süreli yayınlarda bulunduğu göz önüne alındığında tamamının tespit edilip derlenmesinin uzun bir zamana ihtiyaç duyduğu da bir gerçektir. Halide Edib'in, *Tanin* gazetesinde Shakespeare'den yapılacak çevirilerle ilgili olarak Ali Haydar Emir'e açık mektup yazması onun çeviri ile ilgilendiği intibamı vermektedir. Bu konuyu destekler mahiyette bir diğer bilgi İnci Enginün tarafından paylaşılmaktadır. Enginün, Ali Haydar Emir'in Shakespeare'den *Fırtına* ve *Julius Ceaser* adlı eserleri çevirmiş olduğunu, ancak bu eserlerin şimdilik elimizde olmadığını, bunların müsvedde veya tasavvur hâlinde kaldığını yazmaktadır.³⁸

34 Osmanlı Bahriyesi 10 Temmuz 10 Temmuz 1324'ten 10 Temmuz 1330'a Kadar (Birinci Sene, Bahriye Matbaası, İstanbul, 10 Temmuz 1331, s. 3-83), Osmanlı Bahriyesi 10 Temmuz 1330'dan 23 Temmuz 1332'ye Kadar (Üçüncü Sene, Bahriye Matbaası, İstanbul, 10 Temmuz 1333, s. 3-96).

35 Balkan Harbi'nde Yunan Filosunun Teşrin-i Evvel ve Sâni Harekâtına Dair Sevkülceysi Bir Tetebbu (310 Numaralı Deniz Mecmuası'nın Tarih Kısmı, Teşrin-i Evvel 1928, s. 1-37), Tabiye Karşısında İmroz Muharebesi (311 Numaralı Deniz Mecmuası'nın Tarih Kısmı, İkinci Kanun 1928, s. 1-51), İlk Denizaltı Komutanımız, (*Deniz Mecmuası*, Nisan 1935, 336. sayı, s. 233-241).

36 Ali Haydar Emir'in Şehbal'de yer alan yazılarından tespit edilebilenler şunlardır: Terâcim-i Ahvâl: Viktori'nin Hikâyelerinden 1: Nelson, Napolyon, Terafalgar (15 Mart 1329, Sayı: 72, s. 464-466); Terâcim-i Ahvâl: Viktori'nin Hikâyelerinden 2. (1 Nisan 1329, Sayı: 73, s. 11-13); Terâcim-i Ahvâl: Viktori'nin Hikâyelerinden 3. (15 Nisan 1329, Sayı: 74, s. 35-36); Yunan İstiklâlinde Bahriye (Mayıs 1330, Sayı: 96, s. 468-471); Mısır Meselesinde Bahriye (10 Temmuz 1330, Sayı: 100, s. 64-68).

37 Ali Haydar Emir'in Vakit gazetesindeki yazılarının hangi tarihlerde ve hangi başlıkla yayımlandığına, bu gazetenin analitik indeksinin yapıldığı iki ayrı yüksek lisans tezi sayesinde ulaşmak mümkün olmaktadır. Bkz. Tuğba Ersoy, *Vakit Gazetesinde Edebi ve Kültürel Hareketlilik (23 Nisan 1920-29 Ekim 1923)*, 2011, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 92-93; Hürrem Türkaslan, *Vakit Gazetesinde Edebi ve Kültürel Hareketlilik (29 Ekim 1923-4 Ekim 1926)*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011, s. 238-244.

38 İnci Enginün, *Türkçede Shakespeare*, İstanbul, Dergah Yayınları, 2008, s. 313-314; İnci Enginün, *Mukayeseli Edebiyat*, İstanbul, Dergah Yayınları, 1992, s. 123.

5. Ali Haydar Emir'in II. Abdülhamit Dönemi Bahriye Politikasına Dair Görüşü

Osmanlı ve cumhuriyet dönemi bahriyesi politikalarına ilişkin olarak Ali Haydar Emir'in bazı yorum ve görüşlerine kısaca değinmek gerekir. Bilhassa geçmişten günümüze çok tartışıla gelmekte olan II. Abdülhamit dönemi donanma politikasına ilişkin Ali Haydar Bey'in görüşü, padişahın donanmayı ihmal ettiği yönündedir. Ona göre, Abdülhamit personel ve materyal itibarıyla kuvvetli ve canlı bir donanma devraldı. Fakat bu donanma, Sultan Abdülaziz'in hal'i hadisesinde mühim bir rol oynadığı için Padişahın evhamına kurban edildi. Ali Haydar Emir'in deyimiyle: Abdülhamit 33 yıl bahriye mesleğine karşı müthiş bir imha ve tatil politikası götü. ³⁹ II. Abdülhamit dönemini *idare-i keyfiye*⁴⁰ devri olarak tanımlayan Ali Haydar Emir, Osmanlı bahriyesinin onun döneminde öldürüldüğü (bir cesed-i bîruh halinde kaldığı) ve donanmanın Haliç'e ebedi olarak defnedildiği görüşündedir. II. Meşrutiyet ile bahriyenin ihya edildiğini ifade etmektedir.⁴¹

Ali Haydar Emir, Osmanlı Devleti'nde denizciliğin genel olarak da ihmal edildiği görüşünde olup coğrafi, askerî ve iktisadi bütün sebeplerle bir bahriye politikasına sahip olması gereken devletin deniz kuvvetlerine hiçbir zaman gereken önemi vermediği görüşündedir. Donanmalar ve amirallerin ancak ihtiyacın tesiriyle zaman zaman ortaya çıktığını yazan Ali Haydar Emir, deniz ticaretinin de Türkler tarafından aynı şekilde ihmal edildiğini ifade etmektedir.⁴²

II. Abdülhamit devrinin özellikle son on senesinde Bahriye Mektebi'nin kişisel hayatı, gençliği, zekâ ve ihtirası öldüren bir kurum hâline getirilmek istendiği görüşünü savunun Ali Haydar Emir, ders müfredatının yanı sıra mektebin fiziki ve sıhhi şartlarının da standartların çok altında bulunduğunu bildirmektedir. Aynı şekilde eğitim gemilerinin fiziki ve teçhizat yönünden kötü bir durumda olduğu bilgisi de Ali Haydar Emir tarafından paylaşılmaktadır.⁴³

II. Abdülhamit'in bahriyelilere karşı olumsuz yaklaşımının topluma da yansıdığı değerlendirilmesinde bulunan Ali Haydar Emir, bunların beyhude beslenen ve kendisine asla muhabbet edilmeyen üvey çocuklar mevkiinde olduğunu dile getirmektedir. En

39 Ali Haydar Emir, *1327-1328 Türkiye-İtalya Harbi Tarih-i Bahrîsi*, s. 1.

40 A.H.E. [Ali Haydar Emir], "Osmanlı Bahriyesi: 10 Temmuz 1324'ten 10 Temmuz 1330'a Kadar", *Mecmua-i Seneviye-i Bahriye*, Birinci Sene, İstanbul, Bahriye Matbaası, 1331, s. 4-5, 11.

41 A.H.E. [Ali Haydar Emir], "Osmanlı Bahriyesi: 10 Temmuz 1324'ten 10 Temmuz 1330'a Kadar", s. 3-5.

42 Ali Haydar Emir, *1327-1328 Türkiye-İtalya Harbi Tarih-i Bahrîsi*, s. 2.

43 Ali Haydar Emir, *1327-1328 Türkiye-İtalya Harbi Tarih-i Bahrîsi*, s. 2-7.

ufak bir yanlış hareketi görülen bahriyelilerin Afrika'ya, Yemen'e, Bağdat'a ve Basra'ya sürgüne gönderildiklerine dikkat çekmektedir. Haliç'te Tersane-i Âmire önünde birbirine bitişik olarak boydan boya bağlanan ve çürümeye terk edilen gemilerin oldukları yerde su aldıkları, güvertelerinde otlar bittiği, içlerinde koyunlar beslendiği, bazen de geminin eceli geldiğinden kendi kendine battığı bilgisi Ali Haydar Emir tarafından paylaşılmaktadır. Bu gemilerin her biri üzerinde yüzlerce zabitin kayıtlı gözüktüğünü ve bunların sadece maaş çıktığı zaman gemiye gittiklerini de yazmaktadır.⁴⁴ II. Abdülhamit döneminde bahriye merkez dairelerinin erkân, ümera ve zabıtana istiratgâh hâline geldiği yorumu da Ali Haydar Emir'in bu dönemle ilgili tanımlamaları arasındadır.⁴⁵

Ali Haydar Emir'in bu değerlendirmelerinin II. Abdülhamit'in saltanatının sona ermesinden sonraki yıllarda *Hamidiye Dönemi*'ne ilişkin yapılan eleştirilere bir örnek teşkil ettiği görülmektedir. Sultan Abdülaziz'in gerçekleştirilen bir darbeyle tahttan indirilmesi sürecinde donanmanın da darbeyi desteklemesi II. Abdülhamit'in bahriyeye yaklaşımında olumsuz etkileri olduğu birçok yazar tarafından dile getirilmektedir. II. Abdülhamit'in, amcası Sultan Abdülaziz döneminde Avrupa'dan satın alınan, işletimi hayli masraflı ve artık ömrünü doldurmuş, modernizasyona tabi tutulduğunda ise oldukça maliyet gerektiren gemileri Haliç'e çektirdiği tarihi bir gerçektir. Bu uygulamayı donanmayı imha politikası olarak değerlendirmenin ne kadar doğru olacağı ise tartışmalı bir konudur.

II. Abdülhamit'in donanmanın ıslahı için gerekli emirleri verdiği, fakat çoğu zaman mali müzayaka sebebiyle bunun gerçekleştirilemediği de anlaşılmaktadır. Bilhassa 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nda Osmanlı donanmasının iyi durumda olmadığı görülürken; sonraki süreçte Avrupalı devletlere savaş gemisi siparişinde bulunulmuştur. Bu dönemde içlerinde Hamidiye, Mecidiye ve Mesudiye'nin de içlerinde bulunduğu savaş gemileri başta olmak üzere; 3 kruvazör, 2 torpido kruvazörü, 16 torpidobot, 7 gambot ve 2 yardımcı gemi satın alınmıştır. Ayrıca iki zırhlı gemi ile 3 korvetin tadili yoluna gidilmiştir.⁴⁶

44 Ali Haydar Emir, *1327-1328 Türkiye-İtalya Harbi Tarih-i Bahrîsi*, s. 8-9.

45 A.H.E. [Ali Haydar Emir], "Osmanlı Bahriyesi: 10 Temmuz 1324'ten 10 Temmuz 1330'a Kadar", s. 4-5, 11. II. Meşrutiyet'in ilanında sonra Meclis-i Mebusan'da bahriye ve donanma politikasına ilişkin görüşmeler sırasında söz alan bazı mebusların II. Abdülhamit döneminde takip edilen donanma politikasına eleştiriler getirdikleri de görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sabahattin Özel-Önder Kocatürk, "II. Meşrutiyet'ten I. Dünya Savaşı'na Osmanlı Bahriyesine Dair Notlar", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı 46 (2007), İstanbul 2009, s. 205-271.

46 Sultan II. Abdülhamit dönemi donanmasına ilişkin bazı değerlendirmeler için bkz. Metin Hülagü, "1897 Osmanlı-Yunan Savaşı Çerçevesinde Sultan II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Donanması Hakkında Bir Değerlendirme", *Türkler*, Cilt: 13, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 830-844; Ali Fuat Öreñç, "Deniz Kuvvetleri ve Deniz Harp Sanayi", *Osmanlı Askerî Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918*, Editör: Gültekin Yıldız, 2017, İstanbul, Timaş Yayınları, s. 213-220.

II. Abdülhamit döneminde donanmanın daha ziyade kıyı savunmasına yönelik bir politika takip ettiği bilinmektedir. O dönemde tedarik edilen gemilerin inşa ve işletim masrafı daha az, hızlı hareket kabiliyetine sahip ve dönemin teknolojiyle uyumlu olmalarına özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Bu husus, Bahriye Nezareti ile Yıldız Sarayı arasında cereyan eden birçok yazışmadan anlaşılmaktadır.⁴⁷

Sonuç

Bahriye Mektebi'ndeki deniz harp tarihi öğretmenliğinin yanı sıra neredeyse tamamı deniz harp tarihine dair kaleme aldığı kitap ve makaleleriyle *velud bir kalem* olduğunu gösteren ve dönemin önemli yazarları arasında yer alan Ali Haydar Emir, eserlerinde birincil kaynakları yani arşiv belgelerini kullanmasıyla dikkat çekti. Bu çalışmalarının her biri kıymetli birer bilgi kaynağı olmakla birlikte kullanılan vesika ve kaynakların dipnot olarak verilmemesi eserlerinin bir eksiği olarak görülmektedir. Günümüz akademik çalışmalarında bu eserlerden kullanılacak olan bilgilerin, arşivlerden teyit edildikten sonra kullanılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Osmanlı deniz harp tarihine ilişkin yazdığı kitap ve makalelerinin çoğunun eski harflerle basılmış olması ve bunların bazılarının sadece kimi ihtisas kütüphanelerinde bulunması Ali Haydar Emir'in denizcilik tarihimizdeki yerinin yeterince takdir edilmemesine etki eden etmenlerden biridir. Bu eserlerle ilgili muhteva analizi yapılmamış olması ve bazı dergilerde yayımlanan yazılarının bir araya getirilmemiş olması da bu etmenlerden biridir.

Bu makalenin ortaya koyduğu sonuçlardan biri Ali Haydar Emir'in yazdığı kitap ve makalelerle Türk denizcilik tarihinin aydınlanmasına önemli katkı sunan bir isim olduğudur. Hayatı ve eserlerine bu makale vesilesiyle dikkat çektiğimiz Ali Haydar Emir

47 Aslında Saray'dan donanmanın ıslahı hususunda çok sayıda re'sen irade-i seniyye verilmiştir. Bahriye Nezareti'nin de donanmanın ıslahı hususunda bazı talepleri olduğu ve bu talepler doğrultusunda irade-i seniyye çıktığı görülmektedir. Fakat bu işlerin icrası için maliye hazinesinden tahsisat alınması safhasında gerekli paranın ya alınmadığı yahut talep edilenlerin çok azına ödenek çıktığı da bilinmektedir. Mesela 1881 yılında donanmanın modernizasyonuna ilişkin Sultan Abdülhamit tarafından zırlı gemilerin mevcut silahlarının modern teknolojiye uyarlanması istenmiştir. Gemilerin baş ve kış taraflarına Tersane-i Amire'de imal edilen Krupp toplarının yerleştirilmesinin emredilmesi üzerine Orhaniye ve Aziziye firkateynleri ile Feth-i Bülend ve Mukaddeme-i Hayr korvetlerine bu toplar konulmuştur. Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa tarafından Saray'a verilen malumatta topları yerleştirilen gemilerden bir firkateyn ile bir korvetin Marmara Denizi taraflarına gönderilerek deneme atışı yapması ve bu sayede teknik bir noksanının olup olmadığının tespiti edilmesi gerektiği beyan edilmişti. Gemilerin dönüşte Beşiktaş önlere gönderileceği ve orada bulunan Mahmudiye ve Osmaniyeli firkateynlerinin top konulmak üzere Tersane-i Amire'ye alınacağı ve buna dair izin talebi de bahriye nazırının yazısında yer almıştı. Bkz. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA), Yıldız Mütenevvia (Y.MTV)*. 6/51. Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa'nın 1 Recep 1298 (30 Mayıs 1881) tarihli arz tezkeresi. 1890 ve 1893 yıllarında Tersane-i Amire bünyesinde ve Osmanlı sahillerinde bulunan donanma gemilerine dair detaylı bilgi için ayrıca bkz. *BOA, Bâbâli Evrak Odası (BEO)*, 253/13973. Lef 3; *Ceride-i Bahriye*, 6 Mart 1306, Nu: 129, s. 4.

hakkında bundan sonra yapılacak ve yapılmasını umduğumuz akademik çalışmalara bu makalenin bir başlangıç teşkil etmesi temennimizdir. Bilhassa *Tarih-i Bahri Sahifeleri* adlı eserinin Latin harfleriyle yayımlanmasının denizcilik tarihi araştırmalarına katkı yapacağı muhakkaktır.

II. Abdülhamit'in tahtan indirilmesinden sonraki süreçte kaleme aldığı yazılarda Abdülhamit'i donanmayı çürütmekle ve bahriyeyi ihmal etmekle suçlayan Ali Haydar Emir, II. Meşrutiyet döneminde donanmanın ihya edildiği görüşünü savunmaktadır. İstiklal Harbi dönemindeki yazılarında *Türk ve Türk milleti* vurgulu yazıları görülen Emir, Cumhuriyet'in ilanından sonraki süreçte de Cumhuriyet ve Atatürk taraftarı yazılarıyla ön plana çıkan aydınlar arasında yer almıştır.

Kaynakça

1. Arşiv Kaynakları

A. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi [BOA]

BEO: [Bâbîâli Evrak Odası], Kutu/Gömlek Nu: 253/13973.

Y.MTV: [Yıldız Mütenevvia], Kutu/Gömlek Nu: 6/51.

B. Deniz Tarihi Arşivi (DTA)

DZM: [Deniz Müsteşarlığı Fonu], Kutu/Gömlek Nu: 123/2911.

BH.SAİD: [Bahriye Nezareti Sicil-i Ahval İdaresi Evrakı], Kutu/Gömlek Nu: 18934/51.

BN: [Bahriye Nezareti Fonu], Kutu/Gömlek Nu: 196/4813; 357/12869.

BV: [Bahriye Vekâleti Fonu], Kutu/Gömlek Nu: 205/3908.

Künye Defterleri Bölümü: Zabitan Künye Defteri, Defter Nu: 6.

MBN: [Mülga Bahriye Nezareti Evrak Fonu], Kutu/Gömlek Nu: 528/373; 528/374; 770/169.

Mektebler Bölümü: Bahriye Mektebi Muallimleri Tercüme-i Hâl Defteri, Defter Nu: 4566.

2. Kitap ve Makaleler⁴⁸

Büyüktuğrul, Afif: “Balkan Savaşı Deniz Harekâtı Üzerine Gerçekler (1912-1913)”, *Belleten*, XLIV, Ekim 1980, Sayı: 176, s. 717-752.

48 Ali Haydar Emir'in kendisinin yazmış olduğu kitap ve makalelerin, bu makale metni içerisinde ayrıntılı künyeleri verildiğinden ayrıca buradaki kaynakçaya alınmasına gerek görülmemiştir.

- _____ : *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, C. 4, İstanbul, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, Deniz Basımevi, 1974.
- Yalçın, Alemdar: *II. Meşrutiyet'te Tiyatro Edebiyatı Tarihi*, Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları, 1985.
- Örenç, Ali Fuat: “Deniz Kuvvetleri ve Deniz Harp Sanayi”, *Osmanlı Askerî Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918*, Editör: Gültekin Yıldız, 2017, İstanbul, Timaş Yayınları, s. 173-227.
- Çoker, Fahri: “Ölümünün 30’uncu Yıldönümünde Hocam Ali Haydar Emir (Alpagut)”, *Donanma Dergisi*, Ekim 1967, C. 80, S. 459, s. 20-34.
- _____ : *Deniz Harp Okulumuz*, 7. Baskı, İstanbul, Deniz Basımevi, 2006.
- Yücebaş, Hilmi: *Bütün Cepheleriyle Yahya Kemal: Hayatı, Hatıraları, Şiirleri*, 4. Baskı, İstanbul, Hamle Matbaası, 1962.
- Yıldırım, Hüseyin: *Risâle-i Mevkute-i Bahriye*, Deniz Mecmuası, Donanma Dergisi, Deniz Kuvvetleri Dergisi Makaleler Listesi, Ankara, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, 1994.
- Enginün, İnci: *Mukayeseli Edebiyat*, İstanbul, Dergah Yayınları, 1992.
- _____ : *Türkçede Shakespeare*, İstanbul, Dergah Yayınları, 2008.
- Özege, M. Seyfeddin: *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Katalogu*, C. 4, (Hazırlayan: Ahmet Eryüksel), Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1991 (fotokopi nüsha)
- Hülagü, Metin: “1897 Osmanlı-Yunan Savaşı Çerçevesinde Sultan II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Donanması Hakkında Bir Değerlendirme”, *Türkler*, Cilt: 13, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 830-844.
- Gökman, Muzaffer: *İstanbul’u Yaşayan ve Yaşatan Adam: Ahmet Rasim*, C. 2, İstanbul, Çelik Gülersoy Vakfı Yayınları, 1989.
- Yıldız, Osman: “Ali Rıza Seyfioğlu”, *TÜBAR*, XII, 2002 Güz, s. 89-109.
- Sevengil, R. Ahmet: *Hüseyin Rahmi Gürpınar: Hayatı, Hatıraları, Eserleri, Münakaşaları, Mektupları*, İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1944.
- Özel, S.-Kocatürk, Ö.: “II. Meşrutiyet’ten I. Dünya Savaşı’na Osmanlı Bahriyesine Dair Notlar”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı: 46 (2007), İstanbul 2009, s. 205-271.
- Çağlar, Yusuf: *Bir Fotoğrafın Aynasında İstanbul’un Meşhur Edebiyatçıları*, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2009.

3. Yayınlanmamış Tezler

- Türkaslan, Hürrem: *Vakit Gazetesinde Edebî ve Kültürel Hareketlilik (29 Ekim 1923-4 Ekim 1926)*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Güçtekin, Nuri: *İstanbul'daki Müslim Özel Mektepleri (1873-1922)*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2013.
- Ersoy, Tuğba: *Vakit Gazetesinde Edebî ve Kültürel Hareketlilik (23 Nisan 1920-29 Ekim 1923)*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Çakmaktepe, Zehra: *Donanma Mecmuası (İnceleme, Tahlilî Fihrist ve Seçme Metinler)*, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2002.

4. Süreli Yayınlar⁴⁹

Akşam Gazetesi

Ceride-i Bahriye

Cumhuriyet Gazetesi

Deniz Mecmuası

Donanma Mecmuası

İctihad

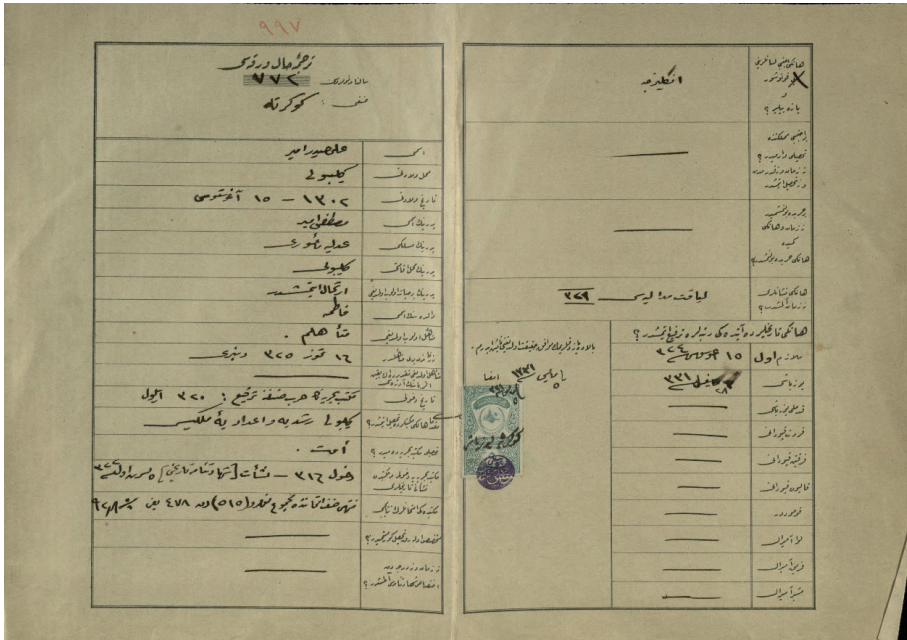
Risale-i Mevkute-i Bahriye

Sebilü'r-Reşad

Şehbal

Tarih Coğrafya Dünyası

49 Süreli yayınların detaylı künye bilgileri metin içindeki dipnotlarda gösterilmiştir.

تاریخ	مکان	تذکره	تذکره		تذکره		تذکره	تذکره
			تذکره	تذکره	تذکره	تذکره		
۱۵ آذر ۱۳۰۴	تهران	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره
۱۶ آذر ۱۳۰۴	تهران	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره
۱۷ آذر ۱۳۰۴	تهران	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره
۱۸ آذر ۱۳۰۴	تهران	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره
۱۹ آذر ۱۳۰۴	تهران	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره
۲۰ آذر ۱۳۰۴	تهران	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره
۲۱ آذر ۱۳۰۴	تهران	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره
۲۲ آذر ۱۳۰۴	تهران	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره
۲۳ آذر ۱۳۰۴	تهران	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره
۲۴ آذر ۱۳۰۴	تهران	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره
۲۵ آذر ۱۳۰۴	تهران	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره
۲۶ آذر ۱۳۰۴	تهران	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره
۲۷ آذر ۱۳۰۴	تهران	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره
۲۸ آذر ۱۳۰۴	تهران	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره
۲۹ آذر ۱۳۰۴	تهران	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره
۳۰ آذر ۱۳۰۴	تهران	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره	تذکره

Ek-2: Ali Haydar Emir'in 1915 Yılı Tercüme-i Hâl Varakasının Ön ve Arka Yüzü. Kaynak: DTA, BH.SAİD. 18934/51.

Ek-3: 1918 Yılı Temmuz Ayında Bir Araya Gelen Güzel Sanatlar Birliği Edebiyat Şubesinin Üyelerinin Toplu Fotoğrafi. Ali Haydar Emir, en arkada soldan ikinci sırada. Ali Haydar Emir'in sağında Necip Fazıl, solunda ise Necmettin Halil (Onan) bulunuyor. Fotoğrafta yer alan diğer üyelerin isimleri için bkz. *Bir Fotoğrafın Aynasında İstanbul'un Meşhur Edebiyatçıları*, Hazırlayan: Yusuf Çağlar, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2009, s. 17, 26, 143.

